

Міністерство освіти України
Інститут східознавства та міжнародних
відносин "Харківський колегіум"

*Проблеми
державотворення
України:
історія і сучасність.*

Університет
внутрішніх
справ

Збірник
наукових
статей

Харків 1997

*Міністерство освіти України
Інститут східознавства
та міжнародних відносин
"Харківський колегіум"*

*Університет
внутрішніх
справ*

Проблеми
державотворення України:
історія і сучасність

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ
СТАТЕЙ**

ЧАСТИНА I

ХАРКІВ 1997

Проблеми державотворення України: історія і сучасність. – В 2-х част. –
Част. I. – Харків. 1997.–102С.

Збірник наукових праць.

Редактори: Ярмиш О.Н., доктор юридичних наук, професор
Воронянський О.В., кандидат історичних наук

Рецензенти: Костаков Г.І., доктор історичних наук, професор
Білоцерківський В.Я., доктор історичних наук, професор

**ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ РВВ УВС
ПРОТОКОЛ № 6 ВІД 8. 04. 1997 р.**

Гавриленко О.А., доцент, канд. іст. наук
Логвиненко І.А., доцент, канд. іст. наук

ОРГАНИ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ

Становлення України як правової держави сьогодні вимагає створення дієвих органів охорони громадського порядку, майнової та особистої безпеки громадян. Успішно здійснити це завдання можна лише за умови глибокого вивчення історії українського народу, його традицій, набутого ним як позитивного, так і негативного досвіду. Тому цілком правомірним вбачається звернення до подій квітня - грудня 1918 р., аналізу діяльності тодішніх органів охорони громадського порядку.

Як відомо, створення Української держави було проголошено 29 квітня 1918 р. в Києві на хліборобському конгресі, санкціонованому командуванням німецьких військ в Україні. Главою держави - гетьманом України став П.П.Скоропадський. Другим вищим органом державної влади -- Рада Міністрів (8, с. 88). Новому урядові дісталася у спадщину тяжка ситуація: майже цілковитий параліч економіки, руїна, хаос, розгул злочинності. Тому своїм найважливішим завданням вже в день проголошення нової держави він поставив "забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці"(8, с. 86). Задля цього був необхідний сильний, дієвий апарат державної влади, як в центрі, так і на місцях, і перш за все апарат Міністерства внутрішніх справ, здатний виконувати покладені на нього функції. Створення такого апарату було надзвичайно складною справою. За свідченням Н.М.Могилянського,

"Ті есементів, які все життя своє знаходилися в опозиції до уряду і зовсім не були виховані у владі, важко було її конструювати: вони вносили лише розлад і роздратування, дискредитуючи саму владу, як таку. Нові представники влади не вміви, часто за крапких намірів, підійти вирішувати і авторитетно до нової для них справи. Старі ж діячі, нерідко знову покликані до влади, застосували занадто старі і неависні засоби управління" (6, с. 127). Ці слова повною мірою можна віднести і до апарату МВС. Досить лише відзначити, що за період з травня по листопад 1918 р. пост Міністра внутрішніх справ тричі переходив з рук до рук.

З третього травня до липня Міністром внутрішніх справ / і водночас Головою Ради Міністрів Української держави / був Ф.А.Лизогуб. До 1917 р. він обирався гласним Чернівецьких губернських земських зборів, головою Полтавської земської управи. Належав до партії октябристів. Після гетьманського перевороту очолив уряд і посів пост Міністра внутрішніх справ (12, с. 8). За характером він був людиною досить м'якою, що дозволило Н.М.Могілянському навіть назвати його "безвільним" (6, с. 129). Ф.А.Лизогуб не був достатньо компетентним у галузі організації охорони громадського порядку. Крім того багато сил у нього забирало керівництво Радою Міністрів. Як видно, саме з цих причин він передав портфель міністра внутрішніх справ.

І.О.Кістяківській обіймав цю посаду двічі: з липня по жовтень, а потім - з 14 листопада по 15 грудня 1918 р. За освітою він був юристом, доцентом цивільного права, викладав у Київському та Московському університетах. Належав до партії кадетів. Навесні 1918 р. І.О.Кістяківський приїхав до Києва, де посів в уряді Ф.А.Лизогуба пост державного секретаря, а потім - міністра внутрішніх справ. У жовтні 1918 р. в зв'язку з вимогою німецького командування змушений був піти

у відставку (2, с. 145), але через місяць у новому кабінеті міністрів /С.М.Гербея/ знову одержав портфель міністра внутрішніх справ (12, с. 8).

Сучасник цих подій Н.М.Могиллянський характеризував І.О.Кістяківського як найбільш яскраву постать у всій гетьманській Раді Міністрів. За його словами, це була "розумна, талановита і надзвичайно працездатна людина" (6, с. 129). Кістяківський прикладав колосальних зусиль, прагнучи зміцнити владу, навести порядок, що почасти йому вдавалося. Навіть А.І.Денікін, який відзначався агітукраїнськими настроями, змушений був визнати, що на цей час в Україні "настав певний порядок, прищаймі в містах", забезпечувалася безпека пересування (2, с. 138).

Але І.О.Кістяківському так і не вдалося об'єднати Ряду Міністрів на "єдиного рятівний на той момент постини твердої влади". Значна частина міністрів /М.П.Василенко, С.М.Гутик, В.В.Зінківський та інші/ за свідченням Н.М.Могиллянського "вперто трималася шляху політичної манілівщини і незворушного прекрасподушши", не бажаючи зрозуміти, що анархію, безладдя, злочинність можна зупинити лише шляхом проведення жорсткої політики. Щоправда, до деякої міри і сам Кістяківський був винний у тому, що його політика не одержала підтримки. Причина полягала у вкрай різких висловлюваннях міністра внутрішніх справ. Як приклад можна навести такий епізод. Після промови Кістяківського в Одесі хтось його запитав: "Що ж, - не повернення до часів Плеве?" "Переді мною і Плеве, і Сипягін невдовзі виявляться хлопчиками", - відповів Кістяківський (6, с. 130).

Протягом двадцяти днів, з 24 жовтня по 14 листопада 1918 р., пост міністра внутрішніх справ посідав В.Рейнбот - також юрист за фахом. До лютневої революції 1917 р. він працював у міністерстві юстиції,

уславлених хабарників і держиморд, які рвуть і мечуть, прагнучи помститися за все, що вони перетерпіли за час революції. Організувавши банди козаків або міліції із заможних селян, вони січуть, б'ють, розстрілюють тих селян, які були діяльними більшовіками, а якщо більшовицьки настроєне село чинить збройний опір, то тоді приходять шмиї з гармагами і двома-трьома пострілами примушують селян здавати зброю, а якщо її не здають і не виказують ватажків, то підпалюють сараїми село" (11, с. 69). Так же, як і Державна варта, міліція здійснювала репресії щодо єврейського населення. Наприклад, "7 липня шмиї резервної міліції громить б'є єврейське населення м. Кузьминна Вознесенської губ. / Населення, діти рятуються втечею. 20 євреїв вивезені, доля їхня невідома" (10, с. 269). Так органи влади на місцях своїми діями, спрямованими проти частини населення, розхищували основи того порядку, якій вони покликані були запроваджувати.

Окрім названих формувань, охороною громадського порядку займалися також особливі армійські підрозділи. Перш за все це охоронні сотні, які виконували поліцейські функції у повітах (2, с. 146) і нерідко створювалися всупереч заборонам німецького військового командування (9, с. 31).

У середині листопада 1918 р. Українська держава знаходилася на межі краху. В такій критичній ситуації було утворено ще одне формування для охорони порядку. За ініціативою "Протофісу", партії хліборобів-демократів та Київської міської Думи, при активній участі професора-юриста А.Пилипенка, графа Д.Гайзена, а також інших впливових і близьких до гетьмана осіб, Міністр внутрішніх справ прийняв раніше відхищену пропозицію: укласти угоду з існуючими в Києві офіцерськими товариствами самопомогі і надати їм копії та повноваження для формування дружин, обов'язком яких була б охорона спо-

кою і порядку в столиці. Так виникли дружини полковника Святополка-Мирського, генерала Киричова, Рубанова, Голембішевського та інші - частково змішаного типу, з добровольцями - переважно з учнівської молоді (7, с. 182). Чисельність цих дружин була незначною, як вважав А.І.Денікін, не перевищувала 3-4 тисяч чоловік, а організація - недосконалою: "штаби, що розлучили, немилучі контррозвідки та "загони особливого призначення" домінували над "батальонами" (2, с. 162).

Таким чином, в період гетьманату в Українській державі функції охорони громадського порядку покладені на формування кількох видів:

1/ Державна варта;

2/ місцева міліція;

3/ армійські охоронні сотні;

4/ добровільні дружини /офіцерські та змішані/. Але не зважаючи на таку їх кількість, все ж таки поставлене гетьманським урядом завдання "забезпечення своєю, закону і можливості творчої праці" так і не було виконане. Безладдя тривало, і нерідко об'єктами народного гніву та жорстокого самосуду ставали самі службовці органів охорони порядку (6, с. 129). І лише силами німецької армії, найбільш жорсткими засобами вдавалося придушувати масові виступи селян.

Список літератури:

1. Бенько О.П. Державно-правові аспекти політичного терору на Україні /1917-1953 рр./ Автореф. дис... канд. юрид. наук. - К., 1994. 2.
- Денікин А.И. Гетманство и Директория на Украине // Революция на

Украине. По мемуарам белых. - М.-Л., 1930. 3. Энциклопедия українознавства. Т. 2. - Львів, 1993. 4. Корольков Н.В. Среди цифр, дел, документов и живых работников Харьковского уголовного розыска // Красный страж. - Харьков, 1926. 5. Мала енциклопедія етнодержавознавства. - К., 1996. 6. Могиланський Н.М. Трагедія України // Революція на Україні. По мемуарам белых. М.-Л., 1930. 7. Павленко Ю.В., Храмов Ю.О. Українська державність в 1917-1919 рр. /Історико-генетичний аналіз/. - К., 1995. 8. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української конституції. - К., 1993. 9. Харьковщина в период гражданской войны и иностранной военной интервенции 1918-1920 гг. Сб. докум. и материалов. - Харьков, 1973. 10. Чериковер А.И. Антисемитизм и погромы на Украине // Революция на Украине. По мемуарам белых. М.-Л., 1930. 11. Чикаленко С. Щоденники (1918-1919) // Слово і час. - 1993. - N 12. 12. Чисніков В.М. Наркоми і міністри внутрішніх справ України // Іменем закону. - 1995. -N 10. 13. Encyclopedia of Ukraine. Vol.3. University of Toronto Press Inc., 1993.